

РОЛЬ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В МИТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету

Анотація. У статті розглянуто законодавчі засади становлення митної політики загалом та митних платежів зокрема, здійснено аналіз динаміки надходження митних платежів за останні п'ять років. Для більш детального розгляду було проведено аналіз ефективності адміністрування митних платежів в Україні. Від самого початку існування мита та акцизу, а потім і податку на додану вартість поставало питання необхідності їх введення. Громадяни завжди скаржилися та намагались провозити контрабандні товари або купувати їх за нижчою ціною, ніж у вітчизняного товаровиробника. Натомість митні платежі є невід'ємною частиною розвитку будь-якої держави та формування правильної митної політики, яка буде зберігати баланс між зовнішнім та внутрішнім ринком.

Ключові слова: митна політика; митні платежі; мито; акцизний податок; податок на додану вартість; захист вітчизняного товаровиробника.

THE ROLE OF CUSTOMS PAYMENTS IN THE CUSTOMS POLICY OF UKRAINE

Abstract: The article considers the legislative principles of customs policy in general and customs payments in particular, analyzes the dynamics of customs payments over the past five years. For a more detailed review, an analysis of the effectiveness of customs administration in Ukraine was conducted. From the very beginning of the existence of duties and excises, and then the value added tax, the question arose of the need to introduce them. Citizens have always complained and tried to smuggle goods or buy them at a lower price than domestic producers. Instead, customs duties are an integral part of the development of any state and the formation of a proper customs policy that will maintain a balance between external and internal markets.

Keywords: customs policy; customs payments; toll; excise tax; VAT; protection of domestic producers.

Митні платежі сьогодні є одними з впливовіших податкових платежів, вони суттєво впливають на процеси експорту та імпорту товарів. Завдяки митним платежам держава може обмежити вивезення або ввезення товарів, захистити національних товаровиробників від недобросовісної конкуренції іноземних виробників. Проте підписання Україною Угоди з ЄС неповною мірою дає змогу вітчизняним виробникам виходити на зовнішній ринок, оскільки на більшість українських товарів установлені квоти та обмеження, тому важливим є визначення ролі митних платежів в Україні для коригування митної політики України.

Митна політика є важливою частиною економічної структури країни, оскільки вона керує поставками товарів як на територію країни, так і за її межі. Для достатнього розуміння сутності цієї політики законодавством установлено визначення, яке повною мірою описує мету, цілі та завдання митної політики. Визначення митної політики (згідно МКУ) досить чітко показує основні напрями, на які націлена митна політика в ході своєї реалізації. Якщо узагальнити ці напрями, то можна сказати, що державна митна політика спрямована на розвиток та захист, а також забезпечення конкурентоспроможності внутрішнього ринку, тобто вітчизняного виробництва.

Для досягнення відповідних цілей законодавством передбачені певні інструменти, що об'єднані в систему митної справи. Саме митна справа є сукупністю правил, які регулюють установлення, реалізацію та контроль механізму і його інструментів у процесі реалізації митної політики. Статтею 7 МКУ визначено, що митна справа – це встановлені порядок та умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, протидія контрабанді та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики [1].

Як видно з наведеного поняття, під час реалізації митної політики використовуються механізми тарифного та нетарифного регулювання, що включають інструменти у вигляді митних платежів. Також прописано, що митна справа є відповідальною за правильність нарахування та сплати таких платежів. До митних платежів входять три загальнодержавні податки. Перші два, тобто податок на додану вартість та акцизний податок, які регулюються Податковим кодексом, тоді як лише мито – Митним кодексом. Проте мито має розгалужену структуру, на відміну від попередніх двох податків. Крім того, ПДВ та акциз посідають вагоме місце в системі внутрішніх податків, тому для простоти структурування їх регулювання окремо в Митному кодексі було прописано лише мито. Таким чином, під час митного оформлення слід застосовувати норми податкового та митного законодавства.

Так, митним законодавством встановлено перелік операцій, що обов'язково підлягають митному оподаткуванню. Відповідно до ст. 289 МКУ, до них належать такі: ввезення товарів на митну територію України; незаконне переміщення товарів, що перебувають на території вільної митної зони або на митному складі; вивезення товарів з митної території України під час оформлення товарів відповідно до митного режиму експорту; під час вивезення товарів за межі митної території України без оформлення митної декларації та під час незаконного вивезення товарів за межі митної території України; під час невиконання умов, установлених щодо товарів, які вивозилися за межі митної території України зі звільненням від оподаткування вивізним митом; після завершення митного оформлення товарів та їх випуску, якщо внаслідок перевірки митної декларації чи за результатами документальної перевірки митний орган самостійно накладає на платника податків додаткові податкові зобов'язання. Таким чином, усі такі випадки повинні оподатковуватись митними платежами.

Митні платежі виконують певні функції, які умовно можна розділити на три основні: фіскальні, контрольні та регулюючі, які містять також і допоміжні функції: управління ризиками, юридичний супровід, консультаційно-інформаційні, адміністрування заборгованості. Таким чином, функції митних платежів мають досить широкий спектр, отже, є вагомим фактором впливу на систему митного оформлення. Незважаючи на те, що фіскальна функція посідає перше місце, сьогодні її не можна назвати головною. Сучасні держави, в тому числі Україна, намагаються відійти від старого розуміння нагромадження грошових коштів як основного напрямку митних платежів. Основними можна вважати регулюючу та контрольну функції, оскільки першочерговим завданням платежів було і є не стільки збирання коштів, скільки формування стабільності зовнішнього та внутрішнього ринків і збереження їхнього балансу. Крім того, державі необхідно забезпечувати захист вітчизняного виробника від імпоротної конкуренції.

Коли українці купують контрабандний товар за нижчу ціну, вони запускають незворотній механізм зниження попиту, який також приведе до згортання виробництва. Також це вплине на обсяг робочих місць у країні. Після того як імпортна контрабанда витіснить із внутрішнього ринку вітчизняний продукт, вони збільшать свою ціну, але альтернативних українських варіантів за нижчу ціну вже не буде [2]. Таким чином, установлення належних митних платежів та контроль за їх сплатою є важливими складовими частинами захисту внутрішнього ринку.

Найбільш наочним прикладом необхідності митних платежів є динаміка надходження таких платежів до державного бюджету. Л. Прокіпчук [3] розглядав формування митних платежів в умовах розвитку митної політики. Він запропонував систему розрахунків для визначення ефективності адміністрування митних платежів, яка включає два показники: питома вага митних платежів у доходах державного бюджету та темп приросту митних платежів. Проаналізувавши за останні п'ять років як доходи бюджету так і митні платежі, то ми можемо зробити висновок, що доходи бюджету зростали, тоді як сума митних платежів за цей період коливалась. Причому збільшення доходів державного бюджету можна характеризувати інфляційними процесами, тоді як не можна використовувати цю ж причину до зміни суми надходжень митних платежів. Навіть навпаки, розглянувши індекси адміністрування, можемо побачити тенденцію зменшення кількості митних платежів у державному бюджеті.

Розглянемо, скільки відсотків митні платежі займають у структурі ВВП (табл. 1).

Якщо розглянути табл. 1, то бачимо, що митні платежі займають вагому частину ВВП, особливо ПДВ. Проте у 2020 р. частка митних платежів була найнижчою за останні 5 років. Причинами цього було: зменшення кількості зовнішньоекономічних операцій, внаслідок пандемії; проведення більшої кількості пільгових операцій; звільнення від оподаткування певних видів

імпортованих товарів, пов'язаних із добуванням екологічної енергії; зменшення рівня митного оподаткування.

Крім того, це може бути результатом проведення загалом неефективної зовнішньоекономічної політики держави та митної політики зокрема, вибором неефективного інструментарію її реалізації, економічно необґрунтованим наданням пільг тощо [6].

Таблиця 1

Митні платежі у структурі ВВП

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Реальний ВВП, млн. грн	2445587	3083409	3675728	3818456	3933010*
Митні платежі загалом	322064	376516	379256	368939	505911
ПДВ, млн. грн	250530	295377	289760	274113	380714
Акцизний податок, млн. грн	47674	54062	59410	64366	87020
Мито (ввізне та вивізне), млн. грн	23860	27077	30086	30460	38177
Частка митних платежів у ВВП, %	13,2	12,2	10,3	9,7	12,9
Частка ПДВ у ВВП, %	10,2	9,6	7,9	7,2	9,7

* Попередні оцінки НБУ зростання реального ВВП за підсумками 2021 року в 3%
Джерело: [4; 5]

В той же час у 2021 р. спостерігалися процеси поживлення економіки, що позитивно впливало на податкові надходження. Завдяки цьому у 2021 р. поступово збільшуються обсяги експорту та імпорту, відповідно, зростають надходження від митних платежів. Отримані кошти мають спрямовуватись на підтримку стратегічних галузей економіки задля їх стабільного розвитку та виробництва конкурентоспроможної продукції.

Таким чином, ми з'ясували, що реалізація сучасної митної політики не може відбуватись без митних платежів. Вони є невід'ємною частиною захисту вітчизняного виробника від іноземних компаній, підтримання балансу між зовнішнім та внутрішнім ринком. Однак для підтримання їх необхідності потрібно вдосконалити перш за все митне законодавство, у тому числі щодо адміністрування митних платежів, щоб сучасні правила не давали громадянам та митним органам можливостей користуватись прогалинами в законі. Важливим у цьому питанні має стати розроблення та прийняття Стратегії податкової та митної політики держави, яка буде регламентувати основні напрями розвитку оподаткування, окреслювати важливі галузі економіки та забезпечувати стимулювання експорту й обмеження імпорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI в редакції від 21 липня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 09.02.2022).
2. Кукуруза Г., Ніколаєнко С., Лесик М. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі/непрямі втрати бюджету та економіки. URL: <https://apitu.org.ua/node/119> (дата звернення: 04.02.2022).
3. Прокіпчук Л. Адміністрування митних платежів в умовах реформування митної політики держави : дис. Тернопіль, 2021 URL: <http://dspace.wunu.-edu.ua/bitstream/316497-/41781/1/aref-prokipchuk-na-sait.pdf> (дата звернення: 07.02.2022).
4. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні – 2021. URL: <https://index.min-fin.com.ua/ua/economy/gdp> (дата звернення: 15.02.2022).
5. Доходи держбюджету України. URL: <https://index.min-fin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021> (дата звернення: 09.02.2022).
6. Дубовик О., Мартинюк І. Фіскальна ефективність митних платежів в Україні. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/> (дата звернення: 06.02.2022).

Штефан Людмила Борисівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету, Вінниця, e-mail: l.shtefan@wunu.edu.ua